

УДК 811.111'373'42:172.13
DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.1.13>

**АКЦІОНАЛЬНИЙ МОДУС АНГЛОМОВНОГО
ЛІНГВОЕТИЧНОГО КОНЦЕПТУ DIGNITY**

**ACTION MODUS OF THE ENGLISH-LANGUAGE
LINGUO-ETHICAL CONCEPT DIGNITY**

Веремчук Е.О.,
orcid.org/0000-0003-2926-2090
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики
Запорізького національного університету

Стаття присвячена аналізу акціонального модусу лінгвоетичного концепту DIGNITY в англійській мові. Виділення цього модусу пов'язане із існуванням ряду концептуальних моделей, які актуалізують певний концепт у мовленні через подієві схеми. У статті аналізуються два типи таких схем: базові образ-схеми, які беруть безпосередню участь у концептуалізації об'єктів та явищ навколишньої дійсності, до яких належать "being" schema, "happening" schema, "doing" schema, "experiencing schema", "having schema", "moving" schema, "transferring" schema. Іншим типом є синтаксичні пропозиційні схеми, які класифікуються відповідно до п'яти базисних фреймів: предметного, акціонального, посесивного, компоративного та ідентифікаційного і беруть участь в онемасіологічних моделях побудови

речень. Пропонується спосіб кореляції цих двох типів схем при застосуванні контекстуально-когнітивного аналізу. Матеріалом дослідження стала вибірка текстових фрагментів із корпусів англійської мови [BNC; lweb; COCA] за запитом *dignity + V*; *V + dignity*, яка сумарно нараховує 240 одиниць. В основу відбору матеріалу було покладено квалітативний параметр, що базується на показнику MI (mutual information score), який репрезентує фактичну близькість концептів, що вербалізуються відповідними мовними одиницями. Обрання квалітативного, а не квантитативного параметру зумовлено тим, що за допомогою нього можливо виявити концепти, які виступають найближчими доменами аналізованої категорії на асоціативному рівні мовної свідомості. Було встановлено, що акціональний модус репрезентований синтаксичною пропозиційною суб-схемою «Агенс дії на пацієнс, яка належить до базисного акціонального фрейму. Когнітивно-контекстуальний аналіз довів, що у схемі «Агенс дії на пацієнс» DIGNITY може виступати а) об'єктом дії, спрямованої на пацієнс, б) власне пацієнсом, на який спрямована дія; в) сірконстантом дії, тобто її супровідником. Перші два випадки представляють пасивний аспект акціонального модусу, оскільки дія направлена власне на аналізовану категорію, тоді як третій випадок репрезентує активний аспект.

Ключові слова: агенс, базисний фрейм, образ-схема, пацієнс, пропозиційна схема.

The article is devoted to the analysis of the action modus of the English language linguo-ethical concept DIGNITY. The distinguishing of action modus is associated with the existence of a number of conceptual models that actualize a certain concept in speech through event schemes. The article analyzes two types of such schemes: basic image-schemas that are directly involved in the conceptualization of objects and phenomena of the surrounding reality, which include "being" schema, "happening" schema, "doing" schema, "experiencing schema", "having schema", "moving" schema, "transferring" schema. Another type is syntactic propositional schemas, which are classified according to five basic frames: subject, action, possessive, comparative and identification ones, and participate in onomasiological models of sentence construction. The method of correlation of these two types of schemas at application of the contextual-cognitive analysis is offered. The material of the study was a sample of text fragments from the corpora of the English language [BNC; lweb; COCA] on request *dignity + V*; *V + dignity*, which totals 240 units. The selection of the material was based on a qualitative parameter based on the MI (mutual information score), which represents the actual proximity of the concepts lexicalized by the respective language units. The choice of a qualitative rather than a quantitative parameter is due to the fact that it enables identification of concepts that are the closest domains of the analyzed category at the associative level of language consciousness. It was found that the action modus is represented by the syntactic propositional sub-schema "Agent acts on Patient", which belongs to the basic action frame. Cognitive-contextual analysis has shown that in the "Agent acts on Patient" schema, DIGNITY can be a) the object of action directed at the patient, b) the actual patient to whom the action is directed; c) circumstance of action, i.e. its 'companion'. The first two cases represent the passive aspect of the action mode, because the action is directed to the analyzed category, while the third case represents the active aspect.

Key words: agent, basic frame, image-schema, patient, propositional schema.

Постановка проблеми. Дослідження концепту як одиниці картини світу передбачає встановлення особливостей його відображення у ментальному лексиконі. Особливої уваги заслуговують абстрактні концепти, до яких належать і лінгвоетичні, оскільки їх ментальна репрезентація засновується на знанні концептів, екстенціонал яких охоплює конкретні об'єкти та явища, що відповідає принципу втіленого пізнання. Тобто концептуалізація більш складних абстрактних концептів здійснюється на основі ментальних одиниць, які складають центральний життєвий досвід людини (central life experience). На думку М. Джонсона процес концептуалізації здійснюється відносно певних образ-схем (image schemas), котрі являють собою певний повторюваний шаблон, форму чи закономірність у людських діях, а також у тому, як людина їх уявляє та сприймає. Такі закономірності виникають передусім як значущі для людини структури на тілесному рівні, які пов'язані із людським досвідом маніпуляції об'єктами та її перцептивними взаємодіями [9, р. 29]. Однією з фундаментальних образ-схем є схема АСТІОН, котра виступає шаблоном концептуалізації усіх дій в рамках досліджуваного концепту. Таким чином, аналіз акціонального модусу є продуктивним способом встановлення аспектів кон-

цептуалізації DIGNITY відносно діяльній системі відліку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день існує ряд досліджень, котрі присвячені аналізу різних аспектів ряду етичних концептів, зокрема JUSTICE [2; 1], CONSCIENCE [4], HONOUR [7], GOOD & EVIL [5]. Особливо слід виділити наукові праці, в котрих здійснюється теоретичне обґрунтування принципу втіленого пізнання [10; 12], образ-схем [11; 13] та базисних фреймів [15]. Попри наявність значної кількості публікацій, присвячених методології та власне дослідженню концептів, акціональний концептуальний модус все ще залишається на периферії наукових пошуків.

Постановка завдання. У зв'язку із вищеведеним, **актуальність** поданої наукової праці зумовлена нагальною необхідністю дослідження аспектів концептуалізації DIGNITY при відсутності на цей час робіт, присвячених висвітленню акціонального модусу зазначеного концепту. **Метою** дослідження є виявлення базових образ-схем, які складають основу акціонального модусу концепту DIGNITY. У відповідності з метою дослідницькими **завданнями** є:

1) здійснення вибірки контекстів актуалізації аналізованого концепту;

2) визначення пропозиційних схем, які актуалізують аналізований концепт;

3) встановлення образ-схем, які структурують когнітивний зміст DIGNITY.

Об'єктом дослідження є англомовний лінгвостичний концепт DIGNITY, а **предметом** аналізу виступає його акціональний модус. **Матеріалом** дослідження стала вибірка текстових фрагментів із корпусів англійської мови [BNC; Iweb; COCA] за запитом *dignity + V; V +dignity*, яка сумарно нараховує 240 одиниць. У роботі були застосовані наступні **методи** дослідження: метод суцільної вибірки, контекстуального аналізу, семантико-когнітивного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Виділення акціонального модусу пов'язане із існуванням ряду концептуальних моделей, які актуалізують певний концепт у мовленні через подієві схеми. Так, зокрема, Р. Дірвен та М. Верспур виділяють сім типів подієвих схем, які беруть участь у концептуалізації буття та взаємодії об'єктів та явищ навколишньої дійсності: the “being” schema, the “happening” schema, the “doing” schema, the “experiencing” schema, the “having” schema, the “moving” schema, the “transferring” schema [8]. Слід, однак зазначити, що ці схеми відображають шаблони сприйняття та структурування дійсності. На рівні ні ж мовлення, зокрема в контексті ономазіологічної моделі побудови речення вищезазначені подієві схеми корелюють із типологією синтаксичних пропозиційних схем, котрі спираються на концепцію базисних фреймів С. Жаботинської [14]. Пропозиції, представлені у базисних фреймах, є по суті подієвими схемами, що моделюють подію як «щось, що відбувається в одній точці простору в певний час» [6, с. 82]. Подієві схеми є свого роду «каркасом», «будівельним матеріалом», який використовується при структурації різного роду семантичних просторів [3].

Тип подієвої схеми визначається її приналежністю до п'яти базисних фреймів: предметний фрейм (квантитативна схема, кваліфікативна, локативна, темпоральна схема, та схема способу буття); акціональний фрейм (схема стану / процесу, схема дії, схема каузації); посесивний фрейм (схема партитативності, схема інклюзивності, схема приналежності), ідентифікаційний фрейм (схема персоніфікації, схема класифікації, схема характеристизації), компаративний фрейм (схема тотожності, схема схожості, схема подібності) [3]. Таким чином, обидва погляди є взаємодоповнюючими. Образ-схема the “being schema” включає в себе пропозиційні схеми предметного, іденти-

фікаційного та компаративного фреймів; образ-схеми the “happening” schema, the “doing” schema, the “experiencing” schema, the “moving” schema, the “transferring” schema – схеми акціонального фрейму; образ-схема the “having” schema – схеми посесивного фрейму.

Як засвідчує аналіз матеріалу дослідження, за своєю структурою акціональний модус концепту DIGNITY представлений пропозиційною схемою дії, яка включає в себе комбінацією предметного агенсу (на рівні синтаксису вираженого підметом) та його дії (вираженої присудком), спрямованої на об'єкт (синтаксичний додаток) – пацієнс. Отже, акціональний модус репрезентований синтаксичною пропозиційною суб-схемою «Агенс дії на пацієнс. Статистичні дані, отримані в результаті аналізу корпусів англійської мови (COCA, Iweb, BNC) можуть бути класифікованими відповідно до двох параметрів: квантитативного та квалітативного. В основу квантитативного параметру покладено частотну актуалізацію дієслів поряд з цільовою лексею *dignity*. Цей параметр відображає фактичні синтагматичні колокаційні зв'язки лексеми-репрезентанта досліджуваної категорії та дієслів, які спрямовані на пацієнс дії в рамках вищезазначеної пропозиційної схеми. Аналіз таких зв'язків дозволяє встановити домени, які найчастіше актуалізуються при апелюванні до концепту DIGNITY на рівні мовлення. Під терміном «домен» ми розуміємо ментальні одиниці, які є ключовими для розуміння цільового концепту.

Квалітативний параметр базується на показнику MI (mutual information score), який репрезентує фактичну близькість концептів, які вербалізуються відповідними одиницями. Таким чином, цей параметр виявляє концепти, що виступають найближчими доменами аналізованої категорії на асоціативному рівні мовної свідомості. Виходячи з мети поданого дослідження, а саме встановлення образ-схем, які концептуалізують акціональний модус концепту DIGNITY, а не частотності актуалізації окремих його ознак, основоположним параметром було обрано саме квалітативний.

Когнітивно-контекстуальний аналіз довів, що у схемі «Агенс дії на пацієнс», DIGNITY може виступати а) об'єктом дії, спрямованої на пацієнс, б) власне пацієнсом, на який спрямована дія; в) сірконстантом дії, тобто її супровідником, який на синтаксичному рівні виражається обставиною способу дії (від англ. *circumstance*; термін використовується у [3, с. 9]).

Перші два випадки представляють пасивний аспект акціонального модусу, оскільки дія направ-

лена власне на аналізовану категорію, тоді як третій випадок репрезентує активний аспект. Слід зазначити, що терміни «активний», та «пасивний» у цьому контексті не мають спільності із позначенням граматичної категорії стану. Мотивація назви «активний» пов'язана з тим, що в цьому аспекті аналізований концепт «залучається» до виконання дії, будучи її інструментом чи супровідником, а не є її об'єктом («пасивний» стан).

Першим проаналізуємо пасивний аспект. Він репрезентований діями, які «можна виконувати з аналізованою категорією», інакше кажучи, дії, які виконуються над нею та представлений випадками а) та б). Розглянемо кожний із вищезазначених випадків окремо. Аналізовані контексти взяті із корпусів англійської мови [BNC; COCA; Iweb]:

а) DIGNITY – об'єкт дії, спрямованої на пацієнс:

He bestowed the sacerdotal dignities on the nobles of Rome

He conferred this dignity on Lycomedes of Bithynia, who was descended from the ancient kings of Cappadocia

While all men are endowed with the dignity of free will, the Church's teaches that use of this liberty must conform.

Також зустрічаються випадки відсутності агенса через вживання у реченні пасивної конструкції, як в останньому прикладі.

б) DIGNITY – пацієнс (або його складова)

I will respect the rights and dignity of all people, I will strive to create sustainable prosperity worldwide

Members shall be dignified and modest, ever upholding the honor and dignity of their profession

To preserve each individual's dignity and to gain his or her trust we know we must introduce ourselves...

В наступних прикладах DIGNITY виступає пацієнсом дії (наприклад, *respect*). Проте з смислового погляду можлива інтерпретація, відповідно до якої пацієнсом виступає власне *people* (підкреслення у вищенаведених прикладах). У цьому разі DIGNITY виступає «частиною» пацієнсу, тобто чимось, що йому належить (*patient's possession*), отже DIGNITY осмислюється відносно образ-схеми HAVING. Зважаючи на абстрактний характер аналізованої категорії, доводиться констатувати, що її осмислення здійснюється також на основі іншої образ-схеми – PART / WHOLE, оскільки концепт DIGNITY метонімічно є частиною людини, тобто її характеру, який робить її тим ким вона є в морально-етичному сенсі. Слід, однак, зазначити, що ці образ-схеми належать до

ідентифікаційного, а не до акціонального модусу, оскільки, їх актуалізація відбувається не дієслівними формами, проте вони є безпосередньо пов'язаними із ним.

Отже, як засвідчує семантико-когнітивний та контекстуальний аналіз отриманої вибірки пасивний аспект акціонального модусу на ряду з образ-схемами HAVING та PART / WHOLE категоризовано також відповідно до п'яти інших образ-схем, які виступають когнітивними гіперонімічними схемами для дієслів-кологативів *dignity* із проаналізованих контекстів: GIVING / OBTAINING, KEEPING, DESTRUCTION, COMPARISON, INCREASE.

Акціональний модус представлений також активним аспектом, в рамках якого DIGNITY виступає не об'єктом напрямку дії, а як у третьому випадку, її супровідником (сірконстантом), котрий зустрічається в колокаціях із наступними дієсловами: *dwell, retire, die, live, age*. Наприклад:

This is my absolute favorite project we did for the Dwell with Dignity home.

They fear that they may not have the savings to retire with dignity and security.

There is no reasonable alternative, to enable a cat to die in peace and dignity can be a tremendous relief.

For me, that is seeing older adults age with grace and dignity, with the optimum quality of life.

Life is difficult, but it is important to continue to live with honesty and dignity.

Отже, активний параметр акціонального модусу представлений образ-схемами LIFE & DEATH, CHANGE, MOVE.

Висновки. Акціональний модус концепту DIGNITY на мовленнєвому рівні репрезентований колокаційними фразами *V+ dignity* або *dignity+V*, які зустрічаються у синтаксичній пропозиційній схемі «Агенс діє на пацієнс», яка є різновидом більш загальної пропозиційної схеми «Агенс діє» що належить до акціонального базисного фрейму. З концептуального погляду, акціональний модус актуалізований відносно дев'яти образ-схем, які є гіперонімічною схематизацією семантики дієслів-кологативів *dignity*. У свою чергу ці образ-схеми є різновидами більш загальних базових образ-схем, які покладені в основу концептуалізації об'єктів та явищ дійсності в цілому. Узагальнені результати подано в Таблиці 1.

Перспективою подальших досліджень може бути встановлення ідентифікаційного модусу лінгвоетичного концепту DIGNITY.

Образ схеми акціонального модусу DIGNITY

Базова образ-схема	Образ-схема	Дієслова-колокативи
активний аспект		
“Transferring” schema	GIVING	Accord, confer, bestow, endow
“Having” schema	OBTAINING	Regain, reclaim, deserve, attain
“Doing” schema	KEEPING	Uphold, respect, preserve, safeguard, maintain, value, assert, defend, honour, affirm, possess, retain
	DESTRUCTION	Detrect, trample, undermine, deprive, insult, compromise, sacrifice, impair
	INCREASE	exalt, muster, restore, promote, elevate, foster
“Being schema	COMPARISON	befit
пасивний аспект		
“Happening schema	LIFE	Live, dwell
	DEATH	die
	CHANGE	age
“Moving” schema	MOVEMENT	retire

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бутова А. А., Крячко В. Б. Концепт «справедливость» в русской и английской лингвокультурах. *Альманах современной науки и образования*. Тамбов : Грамота, 2013. № 7 (74). С. 23–25.
2. Воркачев С. Г. Справедливость в английской лексикографии: имя концепта. *Актуальные проблемы филологии и педагогической лингвистики*. Москва, 2011. № 13. С. 35–41.
3. Жаботинская С. А. Ономазиологические модели и событийные схемы. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. Харків, 2009. № 837. С. 3–14.
4. Заика Т. В. Фразеологические средства репрезентации совестливости как фрагмента концепта совесть. *Фундаментальные и прикладные исследования проблемы и результаты*. Москва, 2014. № 10. С. 213–216.
5. Орлова Т. Г., Никулина Е. Ф. Выражение добра и зла в английских и русских пословицах как отражение менталитета английского и русского народов. *Вестник Российского университета дружбы народов. Теория языка. Семиотика. Семантика*. Москва, 2016. С. 101–106.
6. Хокинг С. Черные дыры и молодые вселенные. Санкт-Петербург : Амфора, 2017. 166 с.
7. Чабан В. М. Вербалізація концепту dignity в англійській мові. *Вісник Львівського університету. Філологічні науки*. Львів, 2019. Вип. 70. С. 262–271.
8. Dirven R., Verspoor M. *Cognitive exploration of language and linguistics*. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 1998. 227 p.
9. Johnson M. *The body in the mind: The bodily basis of meaning, imagination, and reason*. Chicago : University of Chicago Press, 1987. 233 p.
10. Lakoff G., Johnson M. *Philosophy in the flesh: The embodied mind and its challenge to Western thought*. New York : Basic Books, 1999. 640 p.
11. Lakoff G., Kovecses Z. The cognitive model of anger inherent in American English / ed. by D. Holland, N. Quinn. *Cultural models in language and thought*. Chicago : University of Chicago Press, 1987. P. 195–221.
12. Regier T. *The human semantic potential: Spatial language and constrained connectionism*. Cambridge : MIT Press, 1996. 236 p.
13. Soares da Silva A. Image schemas and coherence of the verb category: the case of the Portuguese verb deixar / ed. by H. Cuyckens, R. Dirven, J. R. Taylor. *Cognitive approaches to lexical semantics*. Berlin : Mouton de Gruyter, 2003. 281–322 p.
14. Zhabotynska S. A. Shorts, breeches, and bloomers: plurality in blends / ed. by A. Hougard, S. N. Lund. *The way we think. Odense working papers in language and communication*. Odense : University of Southern Denmark, 2002. P. 127–142.
15. Zhabotynska S. A. The active learner's construction-combinatory thesaurues: user-driven principles of compiling (a cognitive linguistic approach). *Cognition, communication, discourse*. Kharkiv, 2020. P. 93–107.
16. British National Corpus (from Oxford University Press). URL: <https://www.english-corpora.org/bnc/>.
17. The Corpus of Contemporary American English (COCA). URL: <https://www.english-corpora.org/coca/>.
18. The iWeb Corpus. URL: <https://www.english-corpora.org/iWeb/>.